

ség, hogy az áttekintett óriási anyagot a szerző következetesen, egyetlen rendezőelv, a kultúra közvetítésének mai problémái alapján gondolja újra.

A válogatásból azonban hiányzik néhány kortárs külföldi kultúra-elmélet. Megemlítendő Bourdieu, aki *Distinction*-jában hasznos szempontokat adott a kulturális hierarchia társadalmi magyarázatához, vagy Raymond Williams, Stuart Hall és az angol cultural studies képviselői, akik a kulturális hegemonia fogalmával járultak hozzá a kultúra mindennapi működésmódjának megértéséhez. Végül John Tomlinson írásaira azért kellene hivatkozni, mert ez megtisztítaná a kulturális globalizáció fogalmát a ráakódott ideológiai jelentésektől, előítéletektől. Egyáltalán a kultúra szociológiájára való markánsabb hivatkozás tovább erősíthette volna az egyébként átgondolt szerkezetet és mondanivalót. Mindezek ellenére a mű nemcsak hiánypótló, hanem mostantól megkerülhetetlen a kultúráközvetítő-képzésben.

T. Kiss Tamás önmagát vállalva tette közzé a kultúráról alkotott véleményét, lehetőséget adva arra, hogy mások is megfogalmazzák érveiket, megértésüket, vagy elutasításukat. Ebből a szempontból tehát nyitott könyvet tart kezében az olvasó, olyan segédeszközt, amely feltételezi befogadójának kíváncsiságát, és ösztönzi a felvetett kérdések újra-, illetve továbbgondolására. A könyvet, amely a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrási Kar igényes kiadványa, tudományos alapossággal készült névmutató és bibliográfia egészíti ki.

T. Kiss Tamás (2006): *Kölcsönhatások. A kultúráközvetítés néhány elméleti kérdéséről*. PTE FEEK, Pécs.

Andor Mihály

MTA, Szociológiai Kutató Intézet –
Iskolakultúra

Közoktatás és regionális fejlődés

Az ezredforduló magyar közoktatásának decentralizáltsága, a szabályozott autonómia, az iskolafenntartói pluralizmus, a szűkebb társadalmi közegnek az iskolával szemben támasztott elvárásai és az oktatás piaci mechanizmusai okán könnyen valószínűsíthető, hogy az egyes területeken működő közoktatási hálózat egyedi sajátosságokat, más területektől való eltéréseket mutat. Balázs Éva ezeket a területi eltéréseket vizsgálja és mutatja be a regionális fejlődés kontextusában.

Balázs Éva kötete (*Közoktatás és regionális fejlődés*) egyféle jelentés a magyar közoktatásról, olyan szükséges jelentés, amely a térségi gondolkodáson alapul, és amely a közoktatásról mint a régiók fejlődéséhez hozzájárulni képes rendszerről beszél. A jelentés földrajzilag teljes, mert az összes magyarországi területre kiterjed, vizsgálati szemszögeiben pedig jól definiált, mert az oktatási rendszer nyolc funkciójából (1) nem az összes, hanem – a vizsgálat céljainak megfelelően – a gazdasági funkció és a társadalmi

funkciók szolgálnak a vizsgálat referenciapontjaiként. A szerző azt vizsgálja, hogy a közoktatás területi sajátosságai és elhatárolódásai egybeesnek-e, illetve mennyire és hogyan esnek egybe a területek gazdasági-társadalmi sajátosságaival. A részletes elemzés így azt az egyetlen, de komplex központi hipotézist járja körül és igazolja, hogy „a magyar közoktatás területi rendszerének teljesítményében tapasztalható különbségek földrajzi struktúrája eltér attól, ami a térségi gazdaság és társadalom fejlettségére vonatkozó indikátorok

alapján várható. Azaz, a kedvező gazdasági körülményekből, a társadalmi problémák hiányából vagy az országosan jellemzőnél alacsonyabb fokából nem következik, hogy egy ilyen térségben a közoktatás területi rendszere is magas teljesítményszinten működik és fordítva: egyes, a gazdasági pangás és társadalmi problémák által sújtott térségekben is beszélhetünk a közoktatás rendszerének jó vagy akár kiemelkedő teljesítményéről.” (38.)

A hipotézis igazolása így reményt ad a magukat lemaradóknak érző csüggedőknek és megelégedésükben is tette sarkallja az elől járókat.

A könyv érdekes jellemzője és talán a koestleri két mátrix összeforrásának (2) egy briliáns példája, hogy annak ellenére, hogy a szerző empirikus, statisztikai adatokkal dolgozik, ő maga kifejezetten a könyv alapjául szolgáló kutatáshoz nem végzett empirikus adatgyűjtést, hanem meglévő adatbázisok alapján készít célirányos, eddig nem feltárt összefüggéseket eredményező elemzéseket.

A könyv szerkezetileg kilenc számozott fejezetből áll, ezek sorrendben: „Humán erőforrások és az oktatás”, „A kutatás hipotézise és terminológiája”, „A társadalmi-gazdasági környezet”, „A közoktatás területi rendszerének működési feltételei, körülményei és vállalt feladatai”, „A közoktatás területi rendszerének teljesítményét kifejező tényezők”, „A közoktatás területi rendszerének innovációképessége”, „A régiók közoktatási rendszerének kimeneti teljesítménye és innovációképessége”, „Összefoglalás”, „Kitekintés Európára, következtetések”. A könyv nem számozott fejezetként szereplő, de jelentős és a kutatás jellegéből adódóan értelemszerűen terjedelmes része a függelék, amelyben a szerző nem csak a kutatás meghatározó statisztikai adatfeldolgozásainak eredményeit jeleníti meg szemléletesen 73 táblázatban és 6 térképen, de a téma tárgyalásában felhasznált saját és más kutatások, valamint a kutatás során feldolgozott adatbázisok listáját is közli.

A könyv első fejezete lényegében az oktatás és a gazdasági fejlődés közötti

kapcsolatról ad szakirodalmi-elméleti áttekintést. Kitér a humán tőke és a humán erőforrás fogalmi-értelmezési különbségeire, a humán erőforrás-fejlesztés és az oktatás kapcsolatára, valamint az oktatás térszerkezetét befolyásoló tényezőkre.

Az első fejezet átfogó elméleti-szakirodalmi áttekintése és a kutatási paraméterek második fejezetben való bemutatása után a szerző a harmadik fejezetben tárgyalja a közoktatás térségeinek – azaz megyéinek és régióinak – társadalmi és gazdasági környezetét. A szerző meglévő adatbázisokból dolgozik, de az adatokat a közoktatás viszonyában elemzi, valamint bevezet néhány releváns, a jövőben hasonló vizsgálatoknál jól használható mutatót. A területek gazdasági jellemzéséhez a GDP-t, a munkanélküli rátákat, a pénzügyi-üzleti szolgáltatások teljesítményét, a kereskedelmi vendéglátás teljesítményét, a mezőgazdasági és a költségvetési közszolgáltatások arányát, a kutatás-fejlesztés kiterjedtségét és a nem profitorientált szektor jelenlétének arányát, az ezer lakosra jutó működő vállalkozások számát és a népesség gazdasági aktivitását, a lakosság iskolázottságának mértékét elemzi koherensen és konzisztensen. A területek társadalmi jellemzéséhez a lakosság jólétét (szennyvízhálózat, vezetékes telefon, személygépkocsi, átlagkereset, egészségügyi hálózat), a cigány kisebbség arányát, a szegénység mértékét (pénzbeli segélyek), a társadalmi dezintegrációt (öngyilkosság, alkoholizmus) vizsgálta. Ezekon kívül a demográfiai helyzetet (népesség összetétele, várható élettartam) és az urbanizáltságot is áttekinti. A négy kiemelt mutató alapján Magyarországot három regionális szintű csoportra és hat megyei szintű csoportra osztja.

A negyedik fejezet a közoktatást mint területenként (megyénként és régióként) sajátosságokkal bíró rendszert elemzi a közoktatás vertikális szintjei szerint, így az óvodai, az általános iskolai, a középiskolai és az iskolarendszerű felnőttoktatás ellátása szerint. Az általános iskola viszonyában például a fajlagos mutatókat (egy iskolára, egy osztályra és egy pedagógusra jutó tanulók száma) és az olyan speciális

tényezőket veszi górcső alá, mint az összevont tanítási rend és a váltakozó tanítási rend, a testnevelés infrastruktúrája, a társadalmi feladatok ellátása, a nemzetiségi oktatás, az idegennyelv-oktatás, az emelt szintű oktatás. A középiskolai oktatás ellátásának viszonyában szintén a fajlagos mutatók, a számítógép- és a könyvtárellátottság, a tagozatok, a szakközépiskolai képzési irányok, a két tanítási nyelvű oktatás és a szerkezetváltó gimnáziumok kerülnek a képbe. Az említett vertikális tagozódáshoz kevésbé szorosan kötődő tényezők közül szó esik a speciális oktatásról, a fenntartói pluralizmusról, a pedagógusok és az intézményvezetők néhány jellemzőjéről (nem, kor, sűrűség, jövőkép) és a migrációról is.

Az ötödik fejezet a szerző által javasolt és definiált új terminust, a közoktatás teljesítményének mutatóit veti egybe területenként. A szerző azokat a tipikusan kimeneti eredményesség-mutatókat sorolja a közoktatás teljesítményének mutatói közé, amelyek hozzájárulnak a gazdasági versenyképességhez. Ezek: a tanulók közoktatásban való továbbhaladásának (lemorzsolódás, középfokú továbbtanulás, kereslet-kínálat, érettségi eredmények); a középiskolai kiemelkedő teljesítményeknek (országos tanulmányi versenyek, nyelvvizsga-bizonyítványok) és a felsőoktatásba való bejutásnak (felvételi eredményesség, kereslet-kínálat, migráció, képzések piacképessége) a mutatói.

A hatodik fejezet a közoktatás területi egységeiben megvalósuló belső innovációt mint a területi közoktatási rendszerek fejlődését szolgáló tényezőt vizsgálja. Az innovációt az alternativitás, a nemzetközi együttműködések, a nem állami eredőjű közoktatásfejlesztő kezdeményezések, valamint az iskola és a pedagógus innová-

cióképességének (például rugalmasság, nyitottság) dimenzióiban elemzi.

A hetedik fejezet az előző kettő rövid, áttekintő összegzése, míg a nyolcadik fejezet a teljes kutatás főbb eredményeit emeli ki nyolc vizsgálati kategóriában: a társadalmi kohéziót támogató közoktatási feladatok ellátása; a gazdaság versenyképességét szolgáló közoktatási feladatok ellátása; a társadalmi kohéziót és a gazdasági versenyképességet szolgáló közoktatási feladatok kiegyensúlyozottsági mértéke; a közoktatás kimeneti teljesítménye; a középiskolázás kiterjesztése; a felsőoktatásba való bejutás; az innovációképesség; a pedagóguslétszám és az iskolavezetői pályaelhagyás. Az eredmények ismertetését

a recenzáló tudatosan mellőzi azért, mert nem kívánja az olvasót megfosztani attól, hogy maga járja végig a szerző által kalauzolt izgalmas utat.

A kilencedik fejezet európai kitekintésében a szerző mintegy zárásképpen, ugyanakkor cselekvésre szólítva a következőt állapítja meg: „Az ezred-

fordulón pangó gazdaságú, társadalmi problémákkal terhelt régiók, megyék közoktatási rendszerei is viszonylag megbízhatóan látják el feladataikat; egyes térségek teljesítményei jelentősen hozzájárulhatnak a tágabb európai térség társadalmába, gazdaságába való beilleszkedéshez, de másutt sem gátolják azokat. (...) [Az ország ilyen térségeiben azonban – B. M.] a közoktatási rendszerre számos többletfeladat hárul. A mégoly erőteljes oktatási erőfeszítések sem elégségesek azonban önmagukban a [problémák – B. M.] leküzdésére, (...) ez hosszabb távon is csak a különböző ágazatok együttes erőfeszítéseivel lehet eredményes.” (199–200.)

A könyv a közoktatás új szemléletű, tudományos megalapozottságú és tudomá-

Az ötödik fejezet a szerző által javasolt és definiált új terminust, a közoktatás teljesítményének mutatóit veti egybe területenként. A szerző azokat a tipikusan kimeneti eredményesség-mutatókat sorolja a közoktatás teljesítményének mutatói közé, amelyek hozzájárulnak a gazdasági versenyképességhez.

nyos kivitelezésű, fejlesztő, a tervezést, a gyakorlatot végső soron orientálni, jobbítani szándékozó szemrevételezésének kiváló példája. Az alkalmazott módszer iránymutató a közoktatás jövőbeni folyamatos vizsgálatához, a bemutatott eredmények a közoktatás (és a kapcsolódó gazdasági-társadalmi szféra) térségi alakulásának értelmezéséhez, alakításának tervezéséhez, a humán erőforrás fogalmának a programokba való beépítéséhez nyújtanak alapot. Így a könyv mintegy kötelező irodalomká lép elő a közoktatás alakításában bármilyen szinten részt vevő, a pedagógus, az intézményvezető, a fenntartó, az oktatáspolitikus, de a gazdasági szféra alakítóinak számára is. Olvasmányossága, érthe-

tősége, tartalmi újdonsága és közérdeklődésre számot tartó izgalmas-érdekes eredményei miatt szívvel ajánlom a magyar közoktatás jelene és jövője iránt érdeklődők számára is.

Jegyzet

(1) Koestler, A. (1998): *A teremtetés*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 1017.

(2) Halász G. (2001): *Az oktatási rendszer*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 216.

Balázs Éva (2005): *Közoktatás és regionális fejlődés*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 290.

Bankó Marietta

Pannon Egyetem, Tanárképző Kar, Angol Nyelv és Irodalom Tanszék

Megérteni az értelmezhetetlent

Kulcsár-Szabó Zoltán irodalomtudósi munkásságára már a kezdetektől az érdeklődés termékeny sokirányúsága, illetve a szövegalakítás és fogalomhasználat iskolákat, irányzatokat párbeszédre bíró összetettsége volt jellemző. Legújabb kötete, a Hermeneutikai szakadékok olyan kérdésekre keres választ, melyeknek már a pusztá fölvetése is jelentős szakmai teljesítmény.

Hol és hogyan van a művészet?” (1) Talán nem félrevezető a *Hermeneutikai szakadékok* által is olvasott Heidegger-mű, *A műalkotás eredete* e lényegi kérdését idéznünk előljáróban. Mert bár a recenzálandó kötet korántsem csupán (s meglehet, nem is elsősorban) művészetelméleti kérdések színrevitelében érdekelt, tudományos intenciójának alapossága a heideggeri eredetkereső igényt, igényességet idézheti föl az olvasóban: a tárgyalt kérdéskörök, sőt problémahálók gondosan kontextualizált vizsgálata Kulcsár-Szabó Zoltán dolgozataiban a hol és hogyan típusú elemi kérdések szintjén foglalkozik a nyelvi és nem nyelvi műalkotás (és nem műalkotás) értelmezhetőségének (vagy értelmezhetetlenségének) összetevőivel... Mintha azt kérdeznék e szövegek: Hol és hogyan van a nyelv? Hol és hogyan van a szöveg? Hol és hogyan van a megértés, az értelmezés, az irodalom, a kultúra, a medi-

alítás...? A szerzői fülszöveg megfogalmazásában: a kötet tanulmányai „az értelmezés »nem-hermeneutikai« fogalmának, illetve az újabb kultúra- és médiaelméletekben kidolgozott alternatíváinak lehetőségeit és korlátait kutatják, illetve azt firtatják, hogy miként boldogul az értelmezés, valamint az értelmezés elméletének diskurzusa olyan hermeneutikai szakadékokkal, mint az ellenőrizhetetlen és behatárolhatatlan szövegiség, a műalkotás és a nyelv »materialítása« vagy éppen a nyelv nem-materiális képisége.”

A kötetet nyitó tanulmány (*Az interpretáció fogalma „nem-hermeneutikai” diskurzusokban*) az értelmezés értelmezésére tett nagy ívű kísérlet. (A nagy ívet érzékeltetendő elég csak utalnunk arra, hogy a hivatkozások Hermészről Luhmannig, Schleiermachertől Kittlerig jószerivel valamennyi, a tárgy szempontjából fontos szerzőt [illetve istent] megidéznak – és